

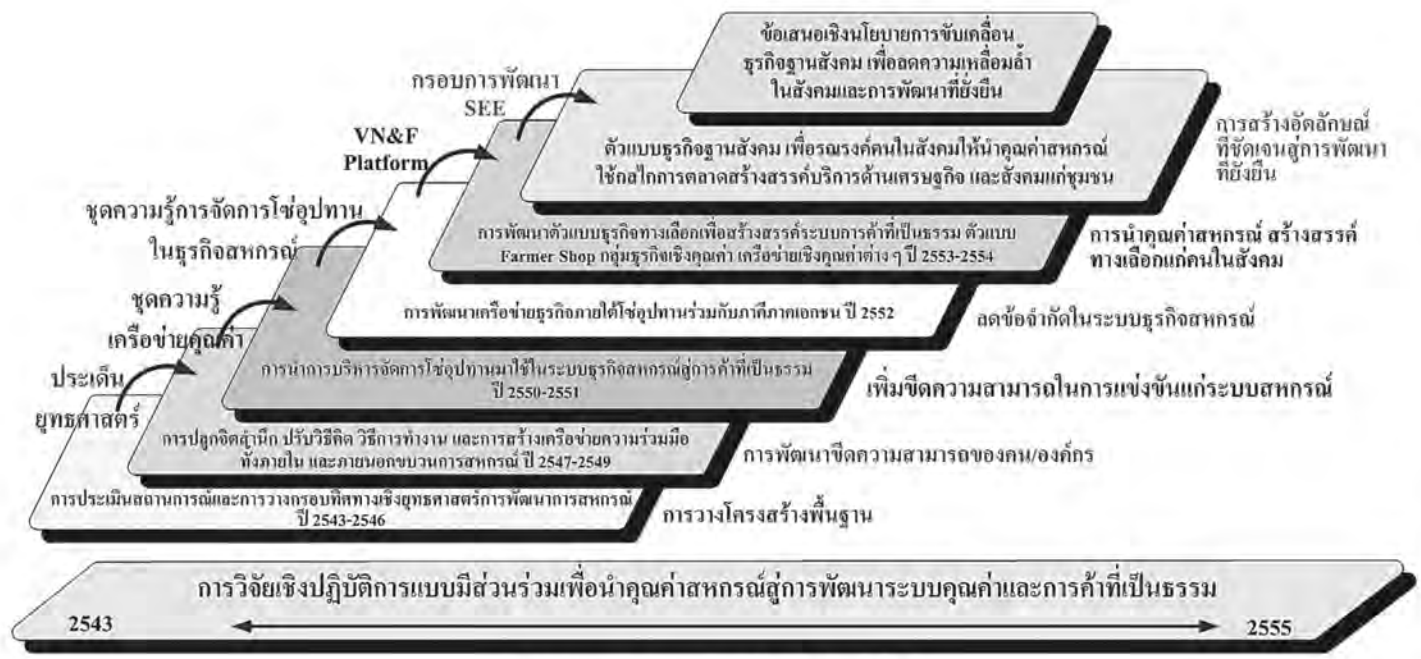
ธุรกิจฐานสังคม : กลไกในการนำคุณค่าสหกรณ์ สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

เป็นเวลานานกว่า 12 ปีแล้วที่สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยได้ให้ทุนสนับสนุนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในกลุ่มจตุรมิตรที่ประกอบด้วย นักวิจัยจากภาคประชาชน (เอกชน) ภาคขบวนการสหกรณ์ภาครัฐ และภาควิชาการ โดยการวิจัยมีจุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อการค้นหาแนวทางการนำคุณค่าสหกรณ์ ไปใช้ในการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคม จึงขอถือโอกาสในช่วงเวลาของปีสากลแห่งการสหกรณ์ นำรายงานวิจัยที่เพิ่งแล้วเสร็จในช่วงเวลาปีที่ 12 ของการวิจัย ซึ่งได้ข้อค้นพบสำหรับกรอบการพัฒนาตัวแบบธุรกิจฐานสังคม (Social Economy Enterprises: SEE) และข้อเสนอเชิงนโยบายในการส่งเสริมธุรกิจฐานสังคม ในการเป็นกลไกการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศมาเล่าสู่กันฟัง โดยมีรายละเอียดต่อไปนี้

จุดเริ่มต้นและพัฒนาการของการวิจัย งานวิจัยได้เริ่มต้นในราวกลาง ปี พ.ศ. 2543 ภายใต้โครงการ “วรรณกรรมปริทัศน์ งานวิจัยและวิทยานิพนธ์ด้านการสหกรณ์ในประเทศไทย” และในปี 2545 ได้ดำเนินการโครงการวิจัย “กรอบแนวทางการพัฒนาการสหกรณ์ไทย” ซึ่งต่อมาได้นำ

ไปใช้ประโยชน์ในเชิงนโยบายสำหรับการยก ร่างแผนการพัฒนาสหกรณ์ ฉบับที่ 1 และ ฉบับที่ 2 ได้เกิดการเชื่อมโยงความร่วมมือระหว่างสหกรณ์/กลุ่มองค์กรภาคประชาชน ตลอดจนภาคีพันธมิตรธุรกิจเอกชน เพื่อการสร้างความเข้มแข็งของระบบธุรกิจสหกรณ์ ในสภาพแวดล้อมที่มีการแข่งขันสูง

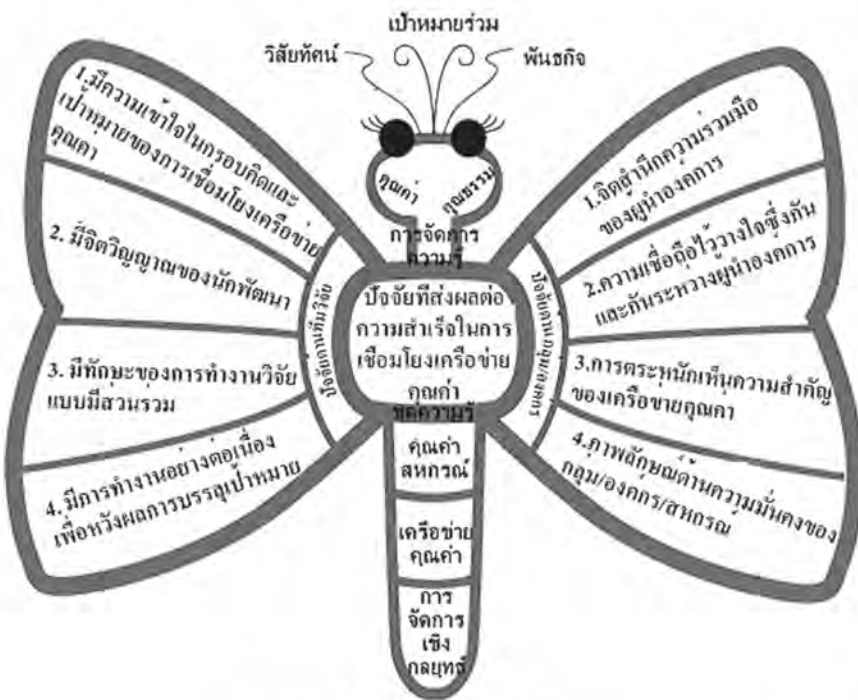
การขับเคลื่อนงานวิจัยในช่วงเวลาปี 2547-2549 ได้มุ่งเน้นในการนำชุดความรู้ที่สำคัญ 3 เรื่อง ไปใช้ในการขับเคลื่อนการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนา “ตัวแบบเครือข่ายคุณค่า” ที่ก่อให้เกิดกระบวนการเชื่อมคน เชื่อมองค์กร และเชื่อมการทำงานในเชิงระบบ ชุดความรู้ดังกล่าว ได้แก่ “การ

พัฒนาการของการวิจัยระหว่างปี 2543-2555

ชุดความรู้ 4 มิติ ในการสร้างผู้นำเชิงคุณค่า

ชุดความรู้การเชื่อมโยงเครือข่ายคุณค่า

พัฒนาผู้นำการเปลี่ยนแปลงใน 4 มิติ” คุณค่า” ซึ่งผลลัพธ์ที่ได้จากการวิจัยได้ก่อเกิด “การขับเคลื่อนกลยุทธ์สู่การเปลี่ยนแปลง เป็นตัวแบบเครือข่ายเชิงพื้นที่และเครือข่าย ในสหกรณ์” และ “การเชื่อมโยงเครือข่าย เชิงธุรกิจ จำนวน 117 เครือข่าย กระจาย

อยู่ในพื้นที่ 45 จังหวัดทั่วประเทศ¹ โดยมี ข้อค้นพบที่สำคัญ 2 ประการ คือ ปัจจัยที่ ส่งผลต่อการเชื่อมโยงเครือข่ายคุณค่า และ แนวทางการใช้กลไกสหกรณ์ในการแก้ปัญหา ความยากจนใน 3 มิติ ได้แก่ จนความคิด จนเศรษฐกิจ และจนเพื่อนฝูง

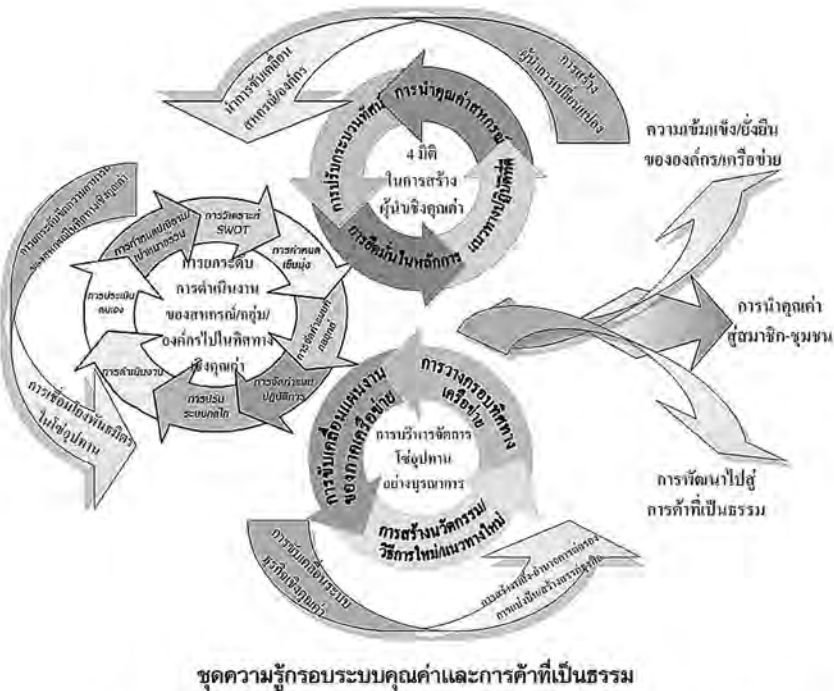
นับตั้งแต่ปี 2550 เป็นต้นมา การ ขับเคลื่อนการวิจัยมุ่งเน้นไปที่ประเด็น “การ พัฒนาการสหกรณ์และการค้าที่เป็นธรรม” โดยนำความรู้เรื่องการจัดการโซ่อุปทานอย่าง บูรณาการ (Integrated Supply chain Management) มาใช้ในการสร้างพันธมิตร เชิงกลยุทธ์ในระหว่างกลุ่ม/องค์กร/สหกรณ์ เพื่อยกระดับความเข้มแข็งให้กับระบบธุรกิจ สหกรณ์

ผลลัพธ์จากการวิจัยในช่วงปี 2552 เกิดเป็นตัวแบบธุรกิจในรูปแบบของเครือข่ายใน แนวราบ (Horizontal Integration) ภายใต้ความร่วมมือระหว่างสหกรณ์และภาคี พันธมิตรในภาคเอกชนและภาคประชาชน โดยใช้ “คุณค่าสหกรณ์” เป็นตัวยึดโยง กับเป้าหมายร่วมสู่การค้าที่เป็นธรรม ซึ่งมี ผลลัพธ์จากการวิจัยที่น่าสนใจ ได้แก่ เครือ ข่ายคุณค่าข้าวคุณธรรม เครือข่ายคุณค่าผลไม้ เครือข่ายคุณค่าข้าวหอมมะลิสหกรณ์ไทย เป็นต้น โดยข้อค้นพบจากการวิจัยในช่วง เวลานั้นได้ชี้ให้เห็นข้อจำกัดในการพัฒนา สหกรณ์ตามอัตลักษณ์ 6 ประการ²

การวิจัยในช่วงปี 2553-2554 มุ่ง ไปที่การนำชุดความรู้ตามกรอบ VN & F Platform เพื่อพัฒนาระบบคุณค่าและการค้า ที่เป็นธรรม และได้ก่อเกิดเป็นตัวแบบธุรกิจ ทางเลือกภายใต้แบรนด์ Farmer Shop ใน รูปแบบของระบบธุรกิจที่เชื่อมโยงความร่วม มือกับพันธมิตรภายใต้โซ่อุปทานทั้งระดับ ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ สู่การบรรลุ วิสัยทัศน์ “ร้านค้าที่ผู้ผลิตและผู้บริโภคเป็น เจ้าของร่วมกัน”

¹ อ่านเพิ่มเติมในรายงานวิจัยชุดโครงการการพัฒนาขบวนการสหกรณ์ในพื้นที่ 36 จังหวัด โดย จุฑาทิพย์ ภัทราวาท และคณะ, 2549.

² ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในบทคัดย่อรายงานวิจัยชุดโครงการ “การขับเคลื่อนการพัฒนาสหกรณ์และการค้าที่เป็นธรรม ระยะที่ 3”, 2553, โดย จุฑาทิพย์ ภัทราวาท และคณะ

การวิจัยในปี พ.ศ. 2555 ที่เพิ่งเสร็จสิ้นลง มีข้อค้นพบจากการวิจัยในรูปแบบของกรอบการพัฒนา ธุรกิจฐานสังคม (Social Economy Enterprises: SEE) ที่มีคุณสมบัติ 5 ประการ และมีความเหมาะสมในการขยายผลไปใช้ขับเคลื่อนการพัฒนา

เศรษฐกิจ เพื่อการบรรลุวิสัยทัศน์การพัฒนาประเทศภายใต้แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 โดยมีข้อเสนอเชิงนโยบายในรูปแบบของแผนที่ยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนธุรกิจฐานสังคมที่ประชาชนจะใช้เป็นกลไกในการร่วมมือกันเพื่อ “คุณค่าสหกรณ์” และ “การบริหาร

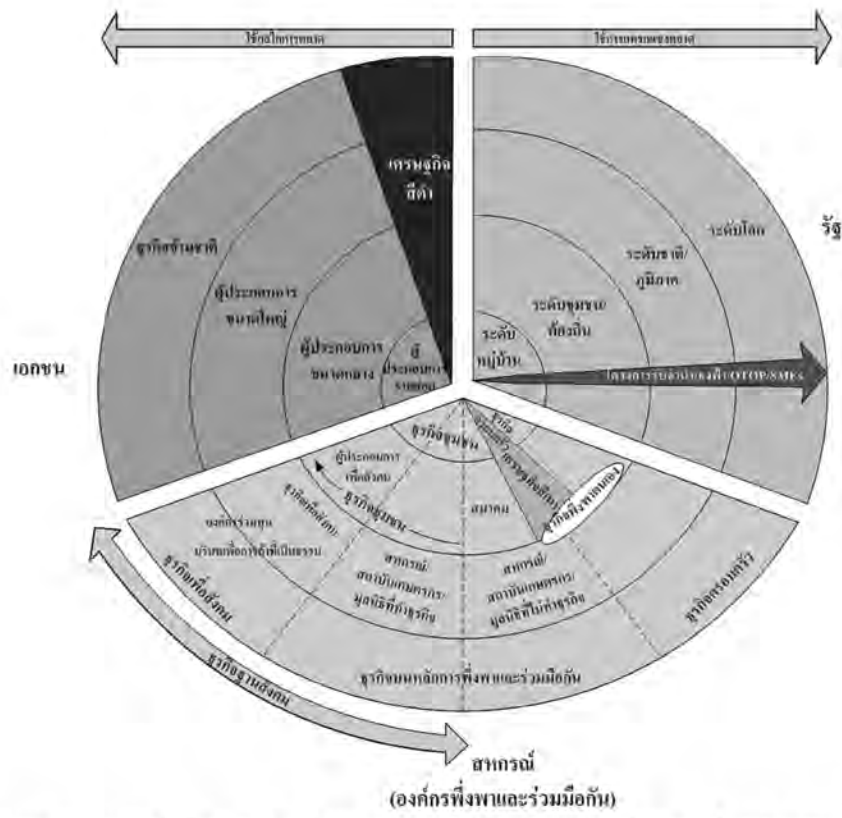
จัดการโซ่อุปทานในธุรกิจ” สู่การบรรลุเชิงหมาย “การพัฒนาที่ยั่งยืน”

ธุรกิจฐานสังคมเป็นอย่างไร

อันที่จริงแล้ว ธุรกิจฐานสังคม (Social Economy Enterprise: SEE) ไม่ใช่เรื่องใหม่ โดยทั่วไปมักกล่าวถึงธุรกิจฐานสังคมในบริบทของการเป็นองค์การธุรกิจทางเลือกที่ 3 ในระบบเศรษฐกิจรองจากหน่วยงานรัฐและธุรกิจเอกชน โดยจุดมุ่งหมายของธุรกิจฐานสังคม ไม่มุ่งเพื่อกำไร หากแต่มุ่งเน้นที่บริการแก่สมาชิก โดยใช้กลไกตลาดในการดำเนินธุรกิจ เพื่อการบรรลุเป้าหมายทั้งด้านเศรษฐกิจ และสังคมไปพร้อมกัน องค์การที่อยู่ในข่ายของธุรกิจฐานสังคม ได้แก่ สหกรณ์ (Cooperatives) ธุรกิจชุมชน (Community Enterprises) สถาบันเกษตรกร (Farmer Associations) มูลนิธิ (Foundation) และธุรกิจเพื่อสังคม (Social Enterprises)

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบความแตกต่างกันในบริบทการดำเนินงานของหน่วยงานรัฐ ธุรกิจเอกชน และธุรกิจฐานสังคม โดยใช้กรอบการวิเคราะห์ที่ประยุกต์จากกรอบการวิเคราะห์ “Three Economic System and the Social Economic” ของ Alberta Social Economy Research Alliance จะเห็นได้ว่า หน่วยงานรัฐมักใช้วิธีการแทรกแซงตลาดในการขับเคลื่อนการดำเนินงานเพื่อการบรรลุเป้าหมายให้เกิดการกระจายรายได้ที่เป็นธรรม ธุรกิจเอกชนจะใช้กลไกการตลาดในการขับเคลื่อนธุรกิจสู่การบรรลุเป้าหมายกำไรสูงสุด ในขณะที่องค์การธุรกิจฐานสังคมจะใช้กลไกการตลาดในการขับเคลื่อนธุรกิจสู่การบรรลุเป้าหมายเศรษฐกิจและสังคมไปพร้อมกัน ทั้งนี้ องค์การพึ่งพาตนเองและร่วมมือกันที่ใช้การขับเคลื่อนในการรับการสนับสนุนและเป็นไปในทิศทางที่แทรกแซงกลไกตลาด จะไม่รวมอยู่ในกลุ่มของธุรกิจฐานสังคม

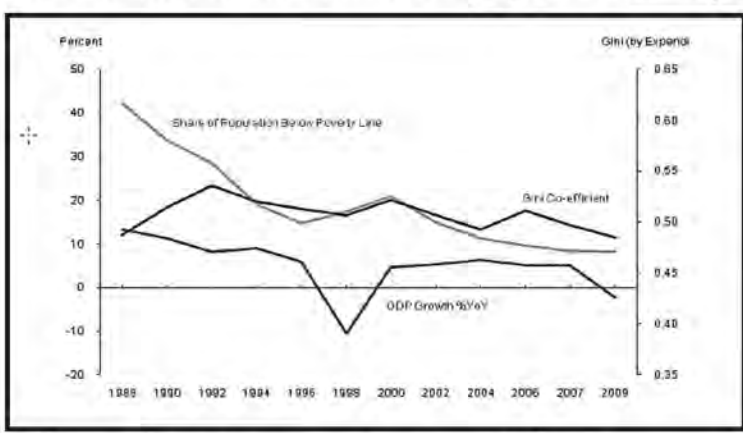
เพื่อการสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องแก่ผู้เกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อนการวิจัยของชุดโครงการ จึงได้กำหนดคุณลักษณะของธุรกิจ

พบว่า ประเทศไทยยังคงประสบปัญหาความเหลื่อมล้ำทางรายได้ (Income Inequality) ค่อนข้างสูง โดยพิจารณาจากค่าสัมประสิทธิ์ความไม่เสมอภาค (Gini Coefficient) ลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า แม้ประเทศไทยจะมีรายได้ประชาชาติมวลรวมต่อบุคคลในระดับที่สูงขึ้น แต่รายได้เพิ่มขึ้นนั้น กลับไม่ได้ถูกจัดสรรให้แก่ประชาชนอย่างเท่าเทียมกัน ทั้งนี้ แนวทางที่ควรนำมาใช้แก้ปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางรายได้ ขึ้นอยู่กับการเพิ่มโอกาสและศักยภาพของคนจน ตลอดจนการส่งเสริมนโยบายและระบบการบริหารจัดการภาครัฐที่เหมาะสม

ด้วยเหตุนี้ การขับเคลื่อนธุรกิจฐานสังคมในฐานะกลไกในการเพิ่มโอกาสและศักยภาพของประชาชน จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ควรนำมาใช้พัฒนาเศรษฐกิจและสังคม โดยมีประชาชนเป็นศูนย์กลางเพื่อการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาประเทศตามวิสัยทัศน์ของ

กรอบการวิเคราะห์บริบทเชิงเปรียบเทียบระหว่างธุรกิจฐานสังคมและองค์การธุรกิจในระบบเศรษฐกิจ

แนวโน้มการเติบโตเศรษฐกิจ ความยากจน และความเหลื่อมล้ำรายได้

กรอบคิดการแก้ปัญหาความยากจนของคนในชุมชน

ฐานสังคม (Social Economy Enterprise: SEEs) ไว้ 5 ประการ ได้แก่

- ธุรกิจที่ดำเนินการบนหลักการพึ่งพาและร่วมมือกันของภาคี
- มีกรอบการทำงานอย่างมีแบบแผนเพื่อการบรรลุเป้าหมายร่วม
- มีการนำนวัตกรรมด้านการบริหารจัดการมาใช้ในธุรกิจ
- ดำเนินธุรกิจภายใต้กลไกการตลาดเพื่อการบรรลุเป้าหมายทั้งเศรษฐกิจและสังคม

มุ่งพัฒนาสู่ระบบการค้าที่เป็นธรรม ก้าวต่อไปของการขับเคลื่อนธุรกิจฐานสังคม ในฐานะกลไกการแก้ไขความเหลื่อมล้ำทางรายได้

ปัญหาด้านเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยในปัจจุบัน ดูเหมือนว่าปัญหาเรื่องความยากจนของประชาชนมีแนวโน้มดีขึ้น กล่าวคือ สัดส่วนคนจนของประเทศลดลงเหลือเพียงร้อยละ 8 ของประชากรของประเทศ ในปี พ.ศ. 2552 อย่างไรก็ตาม

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 “สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มีความเสมอภาค เป็นธรรม และมีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง”